

Nr 69

Utlåtande i anledning av väckt motion angående rätt för lärare vid statsunderstödda utlandssvenska skolor att tillgodoräkna tjänstgöring vid skolor för svenska barn i utlandet som om den fullgjorts vid folkskola i Sverige.

(5:e avd.)

I en inom andra kammaren av herr *Gustafsson* i Borås *m. fl.* väckt motion (II: 9) har hemställts, att riksdagen måtte besluta, att lärare vid statsunderstödda utlandssvenska skolor hädanefter skall få tillgodoräkna sig tjänstgöringen vid skolor för svenska barn i utlandet som om den fullgjorts vid folkskola i Sverige, när det gäller merithänseende, löneklassuppflyttning och pension.

Till stöd för ifrågavarande förslag anföres i motionen följande.

Frågan om viss tjänstårsberäkning för lärare vid statsunderstödda svenska skolor i utlandet har i skilda sammanhang varit föremål för myndigheternas intresse. En för den grupp svenska medborgare det här gäller tillfredsställande lösning har likväl ännu ej kommit till stånd.

Statsverkspropositionens åttonde huvudtitel, ecklesiastikdepartementet, har sedan en följd av år upptagit en anslagspost till Bidrag för svensk undervisning åt svenska barn i utlandet. Bestämmelser för anslagets användning finns, och Kungl. Maj:t kan efter framställning i varje särskilt fall av vederbörande huvudman på nytt pröva frågan, om behov av ytterligare bidrag ur ifrågavarande anslagspost kan anses föreligga.

De utlandssvenska skolorna fullgör samma funktioner som små- och folkskolor i Sverige. För närvarande uppehålls vid dessa skolor femton tjänster motsvarande folkskolläartjänster och fem tjänster motsvarande småskolläartjänster. Det är av stor vikt, att de lärare, som viss tid tjänstgör vid de utlandssvenska skolorna, äger de bästa kvalifikationer.

Den omständigheten, att tjänstgöringen vid de utlandssvenska skolorna icke i merithänseende *m. m.* jämställs med tjänstgöring i Sverige, har i en del fall visat sig försvåra en god lärarrekrutering eller har medfört lärarbyten som eljest kunnat undvikas. För de utlandssvenska skolornas huvudmän har detta vållat avsevärda svårigheter och bekymmer.

Med hänsyn till den betydelse de omnämnda skolorna har anser vi, att tjänstgöring utomlands följdriktigt borde ge tjänstgörande lärare rätt att vid tjänstårsberäkning i hemlandet i merithänseende samt för löneklassuppflyttning och pension få tillgodoräkna sig tjänstgöringen vid utlandssvensk skola som om den fullgjorts vid folkskola i Sverige.

Det finns ett närliggande exempel på en grupp svenska medborgare som

var i en nära nog exakt samma situation som de utlandssvenska lärarna nu är.

Vi har ett femtontal läkare — samma antal som nuvarande lärare vid utlandssvenska skolor — vilka utför en utomordentligt välsignelsebringande humanitär gärning i s. k. missionsländer. Frågan om läkarnas ställning i fråga om den sak det här gäller kom upp i kyrkomötet 1934, och 1935 avgav kungl. medicinalstyrelsen sitt yttrande i ärendet, vilket föranledde Kungl. Maj:t att i kungl. brev den 18 april 1935 medge rätt till tjänstårsberäkning lika med civila läkare i statens tjänst efter vissa bestämmelser. Dessa bestämmelser lyder:

- 1) Den anställde skall vara legitimerad läkare.
- 2) Han skall av medicinalstyrelsen vara förklarad behörig att inneha tjänst vid sjukstuga.
- 3) Tid för tillträde och avgång från tjänsten skall meddelas av medicinalstyrelsen.
- 4) Han skall vitsordas av sin huvudman.
- 5) Han skall årligen inkomma med rapport till kungl. medicinalstyrelsen angående verksamheten.

Bestämmelserna som här gäller för läkare på deras område är nära nog exakt desamma som gäller för lärare vid statsunderstödda svenska skolor i utlandet. Rapportsystemet synes i varje fall vara strängare för lärarna.

Har det nu gått att på ett tillfredsställande sätt ordna saken för läkarna borde skälighet och rättvisa tala för att de nuvarande osäkra förhållandena i fråga om svenska utlandslärares rätt till tjänstårsberäkning definitivt ordnas till fromma för de utlandssvenska skolorna och deras lärarpersonal.

Det kan i detta sammanhang vara befogat redovisa de nuvarande utlandssvenska skolornas antal för att belysa motionens syfte.

1. *Skolan i Berlin*

(Huvudman = kyrkorådet i Svenska Viktorieförsamlingen i Berlin.)
 Antal elever i folkskolan = 7. (Eftermiddagsskolans 45 elever.)
 Anslag: 8 200

2. *Skolan i Hamburg*

(Huvudman = Svenska skol- och föreläsningsföreningen i Hamburg.)
 Antal elever i åldern 6—15 år = 66
 Anslag: 7 400

3. *Skolan i Paris*

(Huvudman = Svenska Sofiaförsamlingen i Paris.)
 Antal elever i dagligskolan = 23
 Anslag: 14 000

4. *Skolan i Madrid*

(Huvudman = Svenska skolföreningen i Madrid.)
 Antal elever: Lekskolan 10, småskolan 11, folkskolan 15
 Anslag: 12 300

5. *Skolan i London*

(Huvudman = Svenska föreläsnings- och skolföreningen i London.)
 Elevantal: 10
 Anslag: 6 500

6. *Skolan i Kodaikanal i Indien*

(Huvudman = Svenska kyrkans missionsstyrelse.)

Elevantal: 39. (31 av eleverna tillhör missionärsfamiljer från missions-sällskap, övriga 8 barn är från familjer anställda i Svenska tändsticks AB.)

Anslag: 11 200

7. *Skolan i Mussoorie i Indien*

(Huvudman: Filadelfiaförsamlingen i Stockholm.)

Elevantal: 10

Anslag: 4 800

8. *Skolan i Addis Abbeba i Etiopien*

(Huvudman: Föreningen Svenskar i Etiopien.)

Antal elever: 21 (fördelade på små- och folkskolan.)

Anslag: 9 000

9. *Skolan i Bishoftu i Etiopien*

(Huvudman: Föreningen Svenskar i Etiopien.)

Antal elever: 35

Anslag: 15 000

10. *Skolan i Asmara i Eritrea*

(Huvudman: Föreningen Svenskar i Etiopien.)

Antal elever: 15

Anslag: 9 000

11. *Skolan i Nzega i Tanganjika*

(Huvudman: Filadelfiaförsamlingen i Stockholm.)

Antal elever: 11

Anslag: 3 800

12. *Skolan i Bukoba i Tanganjika*

(Huvudman: Svenska kyrkans missionsstyrelse.)

Antal elever: 10

Anslag: 5 200

13. *Skolan i Pointe Noire i Franska Ekvatorial-Afrika*

(Huvudman: Svenska missionsförbundet.)

Antal elever: 21 (Skolan öppen för alla svenska barn)

Anslag: 8 000

14. *Skolan i Gamboula i Franska Ekvatorial-Afrika*

(Huvudman: Örebro missionsförening.)

Antal barn: 6

Anslag: 4 200

15. *Skolan i Shangugu i Belgiska Kongo*

(Huvudman: Filadelfiaförsamlingen i Stockholm.)

Antal elever: 14

Anslag: 3 800

I den mån elever, vilka icke är svenska medborgare, deltagit i undervisningen i skolorna har detta redovisats till skolöverstyrelsen.

Beträffande villkoren för åtnjutande av statsbidrag gäller för samtliga skolor följande villkor:

- 1) att undervisningen fortgår minst åtta månader av läsåret,
- 2) att snarast möjligt efter läsårets slut berättelse över skolans verksamhet under läsåret genom vederbörande huvudmans försorg avgives till skolöverstyrelsen,

- 3) att skolöverstyrelsen må äga att för var och en av skolorna förordna inspektor,
- 4) att statsbidraget i sin helhet användes till bestridande av vederbörandes kontanta avlöning,
- 5) att vederbörande huvudman bestrider alla kostnader för skolverksamheten utöver statsbidraget till lärarens kontanta avlöning ävensom kostnadsfritt tillhandahåller lärare möblerad lägenhet med belysning och värme.

Som villkor för statsbidragens utbetalande gäller för samtliga skolor att genom intyg från vederbörande inspektor styrka att undervisningen pågått det antal läsmånader, för vilka statsmedel rekvirerats, och att varje lärare tillförsäkrats minst nämnda förmåner.

Enligt riksdagens beslut har Kungl. Maj:t bemyndigats att utöver anslagen till avlöning av lärare ur dispositionsanslag bevilja bidrag till statsunderstödda svenska skolor i utlandet för anskaffande av undervisningsmateriel (prop. 1/1950 VIII p. 241, statsutsk. 8/1950, p. 233, rd. skr. 8/1950).

De statsbidrag, som utgår till de utlandssvenska skolornas huvudmän, är lägre än statsbidragen till löner åt motsvarande lärare i de svenska skoldistrikten. Likaså är lönerna till lärarna i de utlandssvenska skolorna lägre än lärarlönerna i Sverige, ehuru en del av huvudmännen bidrar med vissa tillägg. En ökning av löner och statsbidrag vore synnerligen välmotiverad, så att huvudmännen för skolorna finge möjlighet att erbjuda lärarna samma reallön som den vilken lärarna i Sverige erhåller.

En uppräknig till denna lönenivå skulle emellertid medföra nära nog en fördubbling av givna anslag, och därför göres här inga yrkanden i denna riktning, utan vi vill i stället begränsa motionens yrkanden till att riksdagen går i författning om att ge lärarna rätt till att vid tjänstårsberäkning i hemlandet i merithänseende samt för löneklassuppflyttning och pension tillgodoräkna sig tjänstgöring vid utlandssvensk skola som om tjänstgöringen fullgjorts vid folkskola i Sverige, detta i överensstämmelse med kungl. skolöverstyrelsens vid flera tillfällen framlagda förslag.

Det kan anses befogat att tillägga: De lärare, som nu ger viss tid av sitt liv åt arbetet utomlands, de flesta i missionens tjänst i främmande världsdelar, får, förutom avståndet av alla förmåner i hemlandet, vidkännas betydliga löneminskningar. Det vore då från hemlandets sida en gård av billighet och rättvisa om de likväl i merithänseende m. m. finge tillgodoräkna sig tjänsten utomlands och att detta vore klart redan vid anställningen. Rekryteringen till de utlandssvenska skolorna i fråga om lärarkrafter skulle underlättas i hög grad om ingen tvekan rådde i fråga om rätten för lärarna att få tillgodoräkna sig tjänstgöring vid skola i utlandet som om den fullgjorts i hemlandet. Tjänstgöringen vid de utlandssvenska skolorna gäller i regel kort tid, många fall alltför kort tid. Vid missionens skolor är det ibland fyra år, ibland tvenne perioder, d. v. s. åtta år, i fråga om de stora världsstäderna längre tid.

Nu kan, som framgår av kungl. brev den 3 december 1954, Kungl. Maj:t tillgodose här ovan påtalade önskemål efter ansökan av enskild lärare.

För skolornas huvudmän och för lärarna är det dock önskvärt att respektive lärare redan då han tar anställning vid skola i utlandet är medveten om att han får tillgodoräkna sig denna sin anställning.

Över förevarande motioner har *svenska kyrkans diakonistyrelse, svenska missionsrådet, frikyrkliga samarbetskommittén, svenska stadsförbundet och svenska landskommunernas förbund* beretts tillfälle att yttra sig.

Svenska kyrkans diakonistyrelse har anfört följande.

Det torde vara angeläget, att svenska barn i utlandet så långt möjligt erhålla undervisning motsvarande den som meddelas i hemlandet. Detta är givetvis motiveringen för att statsbidrag utgår till vissa utlandsskolor. De speciella förhållanden, under vilka en utlandsskola arbetar, synas ställa ganska stora krav på de anställda lärarna. Nu har man inom missionsstyrelsen erfarenhet av att lärare, som prövats synnerligen lämpliga för dylikt skolarbete, återtagit sina ansökningar, när de underrättats om att de inte i förväg garanterats rätten att räkna tjänstår. Likaså ha från de svenska utlandsförsamlingarna framförts allvarliga bekymmer över att lärare, just med motivering att de måste tänka på sin tjänstårsberäkning, återvänt till hemlandet endast efter två års tjänstgöring. Sådana täta ombyten ha varit till skada för skolarbetet. Då det sålunda synes vara av betydelse för utlandsskolornas arbete och en skäligen förmån för de lärare, som där anställas, att tjänstgöring vid skolor för svenska barn i utlandet får tillgodoräknas som om den fullgjorts vid folkskola i Sverige, får svenska kyrkans diakonistyrelse för sin del tillstyrka den väckta motionen.

Svenska missionsrådet har på det varmaste tillstyrkt bifall till motionen. *Frikyrkliga samarbetskommittén* har anfört följande.

Det är enligt Frikyrkliga Samarbetskommitténs uppfattning av väsentlig betydelse att svenska barn, vilkas föräldrar på grund av tjänst tvingas leva i främmande länder, bereds möjligheter att följa undervisningen i en svensk folkskola. I de fall tillgång inte funnits till svensk skola i det främmande landet, har föräldrarna antingen nödgats lämna sina skolpliktiga barn i hemlandet eller, där så varit möjligt, sända dem till det främmande landets skolor.

En påtvungen skilsmässa mellan barn i skolåldern och deras föräldrar medför att barnen utsätts för stark psykisk press. I många fall medför denna press störningar i förhållandet mellan föräldrarna och barnen. I de fall då barnen sänts till det främmande landets skolor, vilket varit fallet t. ex. i Sydafrika, har följden blivit stora anpassningssvårigheter vid återkomsten till Sverige. Åtskilliga exempel kunde anföras, som visar, att sådana ungdomar aldrig finner sig tillrätta i Sverige utan vid vuxen ålder återvänder till det främmande landet. Såväl ett flertal missionssällskap som andra har därför ansett det nödvändigt att på platser i främmande land, där ett större antal svenskar arbetar, också bereda deras barn tillgång till svensk skola.

I många fall stannar utlandssvenskarnas barn hos föräldrarna i det främmande landet även sedan de nått upp i den ålder, då de normalt skulle fortsätta sin utbildning i realskolan. Detta förhållande skapar speciella problem. Realskoleundervisningen måste ordnas så tillfredsställande, att inte alltför stora tidsförluster uppstår för dessa barn. Givetvis ställer denna undervisning större krav på lärarnas kompetens än den åttaåriga folkskolan. I allmänhet har därför de utlandssvenska skolornas huvudmän ansett det önskvärt att lärarna i dessa förutom folkskolläraryxamen även avlagt studentexamen samt varit behöriga att undervisa i något eller några av realskolans ämnen. Det har emellertid stundom visat sig svårt att finna lärare, som motsvarar dessa önskemål, inte minst beroende på att tjänst i utlandet inte automatiskt jämställs med motsvarande tjänst i Sverige i fråga om tjänsteårs- och meritberäkning. Det är Frikyrkliga Samarbetskommitténs uppfattning, att rekryteringen till de utlandssvenska skolorna väsentligt

skulle underlättas, om denna fråga vore avgjord redan vid anställningens början.

Det nuvarande systemet innebär enligt Frikyrkliga Samarbetskommitténs uppfattning ytterligare en olägenhet. Lärare som funnit sig väl till rätta i tjänsten vid svensk skola i utlandet och gärna velat fortsätta har tvingats återgå till lärarbefattning i hemlandet för att uppnå behövt antal tjänsteår för att bli berättigad till full pension. Av naturliga skäl har huvudmännen för de statsunderstödda skolorna i utlandet icke kunnat erbjuda samma pensionsförmåner som svenska staten. Detta medför för de utlandssvenska skolorna onödiga och icke önskvärda lärarbyten.

Frikyrkliga Samarbetskommittén vill ytterligare fästa uppmärksamheten på att bestämmelserna för erhållande av statsbidrag för utlandssvensk skola föreskriver effektiv kontroll av skolan och lärarnas arbete samt att Skolöverstyrelsen för varje sådan skola äger utse särskild inspektor. Detta motiverar enligt Samarbetskommitténs uppfattning att lärartjänster vid dessa skolor också i merithänseende jämföras med övriga svenska skolor.

Frikyrkliga Samarbetskommittén anser det vara ytterst angeläget att denna för de utlandssvenska skolorna så vitala fråga snarast får sin lösning och vill med det ovan anförda som motivering instämma i motionärernas hemställan att lärare vid statsunderstödda utlandssvenska skolor hädanefter skall få tillgodoräkna sig tjänstgöringen vid skolor för svenska barn i utlandet som om den fullgjorts vid folkskola i Sverige i fråga om meritberäkning, löneklassuppflyttning och pension.

Svenska stadsförbundet har tillstyrkt bifall till motionen.

Svenska landskommunernas förbund har, under framhållande att med statsbidragsbestämmelsernas nuvarande konstruktion hela kostnaden för löneklassuppflyttningar faller på statsverket, funnit motionen icke ge anledning till något uttalande från förbundets sida.

Beträffande den uppfattning i föreliggande fråga, åt vilken *vissa statliga myndigheter* — skolöverstyrelsen, statens lönenämnd och statskontoret — givit uttryck, får utskottet hänvisa till sitt utlåtande 1955: 109.

Utskottet. När utskottet i fjol avstyrkte det då motionsvis framställda yrkandet om rätt för lärare vid statsunderstödda utlandssvenska skolor att tillgodoräkna därstädes fullgjord tjänstgöring, skedde detta på formella grunder. Utskottet ansåg, liksom statskontoret och statens lönenämnd, att uppkommande frågor om tillgodoräkning i merithänseende resp. för löneklassuppflyttning eller pension liksom därtills borde kunna lösas genom beslut från fall till fall. Tillskapandet av generella regler fann utskottet vara ägnat att tynga gällande löne- och pensionsbestämmelser. I sak hyste utskottet emellertid icke några betänkligheter med ett medgivande av dylik tillgodoräkning.

När nu frågan ånyo bragts på tal, finner utskottet sig inte längre böra intaga en avvisande hållning till tanken på att här avsedda frågor regleras generellt. De nya skäl, som förebragts till stöd för en sådan anordning, väger enligt utskottets mening så tungt, att de formella betänkligheterna bör få vika. De nu hörda organens inställning visar också, att en generell lösning

av hithörande frågor skulle få betydelse ur rekryteringssynpunkt och vara ägnad att undanröja den känsla av otrygghet, som personalen anser vidlåda det nuvarande systemet. Tilläggas må, att skolöverstyrelsen i olika sammanhang uttalat sig till förmån för en generell reglering av här berörda spørsmål. Enligt utskottets mening bör det ankomma på Kungl. Maj:t att, efter erforderlig utredning, utfärda bestämmelser i ämnet. Utskottet föreslår att riksdagen ger Kungl. Maj:t tillkänna vad utskottet i denna fråga anfört.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,
att riksdagen må, i anledning av motionen II: 9, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet anfört.

Stockholm den 10 april 1956

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Ohlon, Leander, Näsgård, Gillström, Näsström, Boman, fröken Andersson, herrar Pålsson, Gustaf Andersson, Sundelin, Einar Persson, Birger Andersson och Rikard Svensson; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Bergström, Andersson i Malmö, Rubbestad, Hoppe, fröken Elmén, herrar Pettersson i Degerfors, Andersson i Mölndal, Staxäng, Johansson i Mysinge, Nihlfors, Löfroth, Gustafsson i Stockholm och Nelander.